

บทที่ 5

บทสรุป

จะเห็นได้ว่าการแปลความหมายหลักปรัชญาสมุปบาทได้ใช้อธิบายแสดง
กฎธรรมชาติของโลกและชีวิต และยังแสดงกระบวนการเกิด-ดับแห่งชีวิตและความ
ทุกข์ของบุคคล โดยมีการตีความเป็นแบบข้ามภพข้ามชาติหรือช่วงกว้างระหว่าง
ชีวิตต่อชีวิต ส่วนการตีความปรัชญาสมุปบาทในแบบของท่านพุทธทาสเป็นการใช้การ
อธิบายเน้นรูปแบบของกระบวนการหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาในทุกขณะของการดำรงชีวิต
อันเกี่ยวเนื่องกับปรมาตมัจจะ หรือความจริงแท้ในพุทธศาสนา ซึ่งก็คือ หลักอนัตตา
ได้เช่นกันอันสอดคล้องกับหลักคำสอนสำคัญของท่านที่ว่า "สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควร
ยึดมั่นถือมั่น" ปรัชญาสมุปบาทในทัศนะ ต่าง ๆ จะเป็นจุดแพ้น้ำพาสรรพสัตว์ข้าม
ไปสู่การดับทุกข์ตรงตามเป้าประสงค์ของ พุทธธรรมโดยแท้จริงหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยเห็น
ว่าการอธิบายปรัชญาสมุปบาทแบบใดควรต้องเข้าใจให้ตรงกับหลักธรรม สำคัญของ
พุทธศาสนาเป็นสำคัญ

ทั้งนี้เราสามารถอธิบายการ เชื่อมต่อปรัชญาสมุปบาทแบบขณะ จิตกับแบบข้าม
ภพข้ามชาติ โดยที่เมื่อมีการกระทบทางผัสสะ เป็นตัวตนในขณะจิตนั้น เมื่อมีการกระทบ
ต่อไปก็จะมีตัวตนที่เข้มขึ้นขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะเวลา เหมือนกับการตั้งครรภ์ แล้วครรภ์
แก่ขึ้น เมื่อคลอด ก็คือตัวตนนั้นเกิดในภพเป็นชาติ การเกิดขึ้น ในลักษณะข้ามภพชาติแล้ว
เป็นตัวกูของกูขึ้นมาในอีกชาติ ซึ่งจุดเชื่อมต่อระหว่างปรัชญาสมุปบาทแบบขณะ จิตกับข้ามภพ
ข้ามชาติก็คือ "ปฏิสนธิวิญญาณ" หรือกล่าวได้ว่านามรูปนั้นเองที่จะมาเกิดอีก ที่จะข้ามภพ
ข้ามชาติขยายออกไปสืบต่อจากขณะ จิตที่เป็นขณะจิตสุดท้ายก่อนตาย และการเกิดใหม่นี้
ไม่ต้องมีอัตตาออกจากร่างไปเกิด เพราะ เป็นการสืบต่อเนื่อง เหมือนกับคอมพิวเตอร์

ขึ้นไปที่สองที่อาศัยไปจากโคมไฟดวงแรก¹ ทั้งนี้ ปฏิสนธิวิญญาณจะเกิดขึ้นสืบต่อ
ทันทีเมื่อจิตดับ โดย มีใช้การมุ่งกลับเข้าไปพร้อมกับอตตาทใหญ่(ปรมาตมัน)หรือมีอตตาท
ไปเกิดอย่างพราหมณ์²

อย่างไรก็ตามแม้การมองปัจจุสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาติอาจเอื้อต่อการ
เห็นทุกข์ได้แจ่มแจ้งกว่าเนื่องจากเรา"ประสบ"กับภาวะนั้นโดยตรง อาทิลักษณะและ
อาการที่ปรากฏจากความชรา เจ็บป่วย ที่เป็นทุกข์ เป็นต้น และยังมีประโยชน์ต่อ
การช่วยยกระดับศีลธรรมความร่มเย็นเป็นสุขของสังคม เพราะประชาชนเชื่อในภพ
ภูมิ การรับผลของกรรมที่ตนกระทำ แต่การมองแบบขณะจิตของท่านพุทธทาสก็ยังประ
โยชน์ในการดับทุกข์ในชีวิตประจำวันและประโยชน์สูงสุดคือนิพพาน

จะเห็นได้ว่าสำหรับท่านพุทธทาส แล้วชีวิตก็คือกระแสปัจจุสมุปบาท โดยที่
ตัวชีวิตก็คือตัวที่ตกอยู่ภายใต้การปรุงแต่งตามกฎเกณฑ์แห่งปัจจุสมุปบาทอยู่ตลอดเวลา
ซึ่งรวมทั้งตัวความคิดก็ดี สิ่งที่เกิด จิตที่คิดก็ตกใต้อำนาจปัจจุสมุปบาทด้วย³ ดัง
นั้นปัจจุสมุปบาทย่อมเกี่ยวพันกับชีวิตประจำวันของเราตลอดเวลา

---

¹ดูเพิ่มเติมใน หลวงปริญญาโยควิบูลย์, หลักพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ:
ไทยหัตถการพิมพ์, 2503).

²ดูเพิ่มเติมใน สุนทร ฦ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก,
(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

³ดูเพิ่มเติมใน พุทธทาสภิกขุ, ปรมัตถธรรมสำหรับดำเนินชีวิต.
(กรุงเทพฯ: อตัมมโย, มปป).

สำหรับประโยชน์ในชีวิตประจำวันตามปฏิจสุมุบาทของพุทธทาส เราอาจเห็นได้ เช่นว่าในขณะที่เรากระทบกับสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ไม่พึงพอใจ เราจะไม่ให้ปฏิจสุมุบาทเกิดครบ กลายเป็นอหังการ มมังการ การยึดความเป็นเรา ของเรานั้นมา⁴ โดยพิจารณาอยู่ตลอดเวลาที่กระทบผัสสะนั้นว่าหากยึดมั่นว่าเป็นเราของเราก็จะ เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมาทันทีในชีวิตขณะนั้นอันส่งผลเป็นความทุกข์แก่สังคัมด้วย ตัวอย่างเช่นในการขับรถยนต์หากมีการขับแข่งกันเพื่อจะบ่งบอกว่าตัวเราและรถของเราดีกว่า เร็วกว่า เก่งกว่าของคนอื่น เพราะหากเราหรือของเราแย่กว่า ด้อยกว่า เราเสียศักดิ์ศรีของตัวเอง ซึ่งศักดิ์ศรีในทางที่ผิดนี้เกิดเพราะวงจรปฏิจสุมุบาทเกิดครบในขณะที่จิตส่งผลคือความทุกข์แล้วแก่ผู้นั้น และยังคงส่งผลก็คืออุบัติเหตุซึ่งเสียหายทั้งในชีวิตประจำวันของเราเองและ ผู้อื่น หรือการกระทำที่เป็นอาชญากรรมต่าง ๆ เช่นการข่มขืน ขโมย ปล้น ฆ่ากัน ก็ล้วนมาจากการยอมไม่ได้ทางตัวตนและการเสริมตัวตน เช่นเพื่อเราจะมีของเป็นของเราโดยการขโมย การฆ่าเขาเพื่อเอาสรีระ ชื่อ อำนาจ เงินตรา ทรัพย์สิน วัตถุทั้งหลายมาเป็นตัวเราหรือของเรา แต่เมื่อเราไม่ยึดในความเป็นตัวเราของเรา เราก็จะดับทุกข์ได้อย่างน้อยในขณะช่วงนั้นของชีวิตประจำวันที่เราประสบ ซึ่งเมื่อเราละวางตัวกูของกูได้อยู่เรื่อย ๆ ก็จะเกิดสภาพความสงบเย็น อันเป็นนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ของพุทธทาส และเมื่อหมดจดจากกิเลสโดยสิ้นเชิงได้เมื่อไรก็จะ เกิดเป็นนิพพานระดับสูงสุดของพระอรหันต์ทั้งหลายได้ในที่สุด แต่ข้อที่น่าคิดก็คือนิพพานที่นี้ เดี่ยวนี้ในแบบแรกที่เป็นสภาพความสงบเย็น ช่วงขณะจิต ท่านพุทธทาสไม่น่าเรียกว่านิพพาน เพราะจะทำให้สับสนกับนิพพาน

---

⁴ดูเพิ่มเติมใน พุทธทาสภิกขุ, ตัวกู ของกู, (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, มปป).

ที่เป็นสภาวะหมดจดจากกิเลสโดยสิ้นเชิงตามหลักพุทธศาสนา หากว่าท่านเรียกว่า
ความสงบเป็นช่วงขณะของชีวิตที่มีตัวเราของเราอย่างตระหนักรู้อยู่น่าจะอธิบายได้
เหมาะสมกว่า

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าเราควรทำการศึกษาแง่มุมต่าง ๆ ของการ
ตีความปัจจุสมุขปาหิให้กว้างขวางในประเด็นต่าง ๆ สืบต่อไป